

били су квалитет разуђене свести и имагинације повезан са срећом да се оствари прижељкивано и то уз пријатељску предусретљивост будуће снаје.

- Са радошћу, али и са жаљењем и протестом у себи, гледао сам остатке тих камених грађевина обраслих у траву, коров и жбуње, због чега су били скоро неприступачни... Унаоколо је све било пусто и у тој осамљености за мене је одједном све почело некако да оживљава. Скоро да сам видео сени византијских ратника под пуном опремом и вреву на улицама тог, некада моћног, града, које сам замишљао на основу доста прецизног тлоцрта... Назирао сам војнике, жене, трговце и веселе грађане тог величанственог древног града, сада занемареног у дивљини.

Док је Милан обилазио остатке и рушевне зидове некада велелепних грађевина, Дуда и Голуб су седели и посматрали како он скаче с камена на камен, прелази из једне у другу означену одају...

- При том обиласку, опет, на тренутке ми се чинило да напола пролазим кроз стварне и измишљене улице Царичиног града, да се крећем његовим некадашњим раскошним трговима... Настојао сам тада да у свом сећању учртам сваки детаљ, сваки део зида, скривеног мозаика...

Овде смо само укратко указали на један од раних, експресивно саопштених, путештвених доживљаја, који су најављивали, каснија, многобројна, ходољубива путовања. Маштовито се и својски уживљавао у помало мистичну атмосферу, што је окружавала изузетне и драгоцене археолошке ископине. То је указивало на важне животне подстицаје, који су га инспирисали за слична будућа истраживања.

Назнаке о првим већим туристичким виђењима

У време раних боравака у Медону крај Париза, Милан је писао подужа писма у којима је регистровао туристичка путовања, обиласке, излете и добро осмишљене мале екскурзије. Из тих писама се може запазити ширина његових захвата, начин прегледавања историјских појединости, којима је посвећивао већу пажњу, усмереност на детаљније „исцрпљивање“ неких подручја и виђења скоро свих важнијих културно-историјски стецишта, објеката, природних лепота и предела. – Овде ћемо настојати да делимично реконструиремо извесне етапе тих путовања, уз Миланове коментаре, опривавања, разгледнице, као и на основу суочавања наших личних запажања са његовим улечатљивим утисцима.

Писмо од 9. новембра 1978. упућено из Медона,⁶⁶¹ сведочи како је Димитријевић пролазак кроз Италију, на путу за Француску, користио и у добро испланиране туристичке сврхе. Пошто је Венецију раније упознао, овога пута је, након вечерњег пристизања, само преноћио, а онда је ујутру рано кренуо за Падову.

⁶⁶¹ У заглављу писма стоји исписано: *Др. Милан Димитријевић, Observatoire de Paris-Meudon, Département d'astrophysique fondamentale 5, Place Jules Janssen, Meudon.*

У Падови је најпре отишао да види базилику Св. Антуна Падованског, а затим је разгледао Ораторијум Св. Ђорђа и Scuola di San Antonio.

- Леп утисак је на мене оставила, на пример, и велика статуа коњаника на тргу испред базилике, коју је извајао Донатело половином петнаестог века. Приказан је венецијански кондотјере са звучним именом Гатамелата, које и данас памтим, а прочитао сам у туристичкој књижици, коју и данас чувам, да је то и прва тако импозантна и потпуна коњаничка статуа, после античког Рима, инспирисана сличном, што представља римског императора Марка Аурелија, на Капитолу у Риму. И данас се сећам путног водича за базилику Светог Антуна, који сам тада користио, а добио сам га од својих родитеља.

Након обиласка музеја, у близини катедрале, „пошао сам пешке, поред парка Prato della Valle и дошао на Piazza dei Signori, некадашњи Падовански главни трг са грандиозном Палатом della Ragione...“ – пише Милан и у загради додаје: да је послао разгледницу једне сале у њеној унутрашњости, са доминантним дрвеним коњем, погрешно приписаним Донателу.

- Палата дела Рађоне је веома дугачка грађевина која својом колонадом затвара једну страну трга, као да је дошла са неког шпанског Плаца Мајор, где је то уобичајено. Доле је мноштво малих радњица, а цео простор првог спрата представља јединствену, монументалну салу са мноштвом прозора, која упркос фрескама и уметничким предметима, делује пусто. Народ је зове кратко *Салоне*, а користи се и за повремене изложбе.

Према тексту поменутог писма, Милан је одатле отишао на Piazza delle Erbe да види лођу della Granguardia и Палату del Capitano, која је била резиденција венецијанског гувернера. Потом је посетио Piazza del duomo на којој се налази црква Santa Maria Assunta, са баптистеријумом из XIII века.

Обилазак Падове Милан је завршио прегледавањем „једног од најлепших објеката“, како сам оцењује: Капеле degli Scrovegni из XIV века. Целу је фрескама осликао Ђото, а оне се сматрају врхунцем његовог стваралаштва, пише он својим укућанима.

- Родитељи су ми причали да су приликом једног боравка у Италији купили месечне железничке карте и возом обишли, како су говорили „целу чизму“, када су посетили и Падову. Вероватно у њиховој документацији постоје разгледнице упућене са тога пута. Сећам се да су скоро сваки дан писали породици, попут оних разгледница са пута по Норвешкој, што је објављено у *Писмима из Холандије С. Димитријевића*.⁶⁶²

После прегледавања Вероне, Милан је, у вечерње сате, кренуо за Милано. Нашао је преноћиште близу железничке станице и одмах, пошто се сместио, запутио у центар града. То је била лепа прилика да споља разгледа монументалну катедралу и чувену Миланску скалу. Како је Музеј воштаних

⁶⁶² Н. Димитријевић, *Из породичног споменара*, у књизи С. Димитријевића, *Писма из Холандије*, приредили Милан С. Димитријевић и Никола Цветковић, Народни музеј, Лесковац, 2007, стр. 107-142.

фигура био отворен до поноћи, посетио га је и пажљиво осмотрио, отварајући себи могућности за поређења са сличним.

Сутрадан је поранио и *Лутеција експресом* кренуо за Париз. Са прецизно израђеним планом и јасним представама шта све успут може видети, посебну пажњу је обратио језеру Лаго Мађоре; а из воза су се "дивно видела *isole Vogomee*", које ће, деценију касније, посебно походити. У наставку Милан дословце пише: „Прошли смо кроз Симплонски тунел и поред Леманског језера кроз Монтреј, Вевеј и Лозану“.

На путовањима се збијају сваковрсне изненадне догодовштине на које човек мора да буде спреман. Тако се десило да се после Дижона покварила локомотива, што је условило закашњење од пуна три сата; уместо да воз стигне у Париз у двадесет часова, приспео је у 23^h. Када је Милан дошао до Монпарнаса чекало га је ново изненађење: „Због штрајка није радила станица на Монпарнасу, а у реду за такси, који никако није долазио, било је 200-300 људи“, писао је тада Милан својим родитељима. Пошто је закључио да је безнадежно чекати почео је, као и неки други путници, да тражи преноћиште негде у околини; јер то је било јефтиније од ноћног превоза таксијем до Медона. Међутим, све је било попуњено очајним путницима који су чекали да се штрајк заврши, описује Милан. Захваљујући томе што је добро познавао Монпарнас, који је више пута прошао уздуж и попреко, кренуо је ка једној удаљеној улици са два-три хотела, и у ситне сате, око пола два, нашао преноћиште.

Када је штрајк окончан, отишао је возом у Медон, где се лепо сместио и „почео са радом“, завршава он, у делатном смислу, ово своје епски широко приказаније.

Из писама упућиваних септембра - децембра 1978. године из Медона, може се донекле сагледати начин организовања путовања и обилазак појединих знаменитости.

Писмо од 26. IX 1978. године, из Медона,⁶⁶³ Милан започиње напоменом о дивном смештају и соби "са изванредним погледом на Париз". А онда пише како је претходног дана читаво радно време (од 9^h – 17^h) провео у лабораторији. Али је исте вечери из Медона отишао у Париз да прошета великим булеварима. Најпре по булевару Сен Жермен де Пре и око њега, па потом по Монпарнасу и окол, као и по булевару Сан Мишел. У те вечерње сате, сви значајнији објекти које би обишао, углавном су затворени, јада се он у писму.

Међутим, сутрадан, у суботу, начинио је велику експедицију по овом чаровитом граду, од јутра у 8 часова до иза поноћи. Са станице Монпарнас пошао је пешке до Луксембуршког парка и палате, онда до Одеона, па до цркве Св. Сулпис, улицом Гренел до Св. Клотилде, лепе средњовековне готске цркве, као и до чувеног Роденовог музеја. Потом је разгледао Војни музеј и Наполеонов гроб у Инвалидима; обишао је и цркву Св. Франсоа Ксавијера, Палату Унеско, и преко Војне школе и Марсових поља, стигао до

⁶⁶³ Писмо од 26. IX 1978. Оригинал у личној архиви Милана С. Димитријевића; копија у архиви Н. Цветковића.

Ајфелове куле, испред које је 200-300 људи чекало у реду да се попне на њу. Одустајући од чекања, прешао је пешице Сену и отишао у палату Шајо на Трокадеру. Ту је посетио Музеј француских споменика и акваријум; а одатле се запутио у авенију Фош па све до трга Шарл де Гол, који је раније носио име Етоал.

Пошто је прошетао Јелисејским пољима до трга Конкорд, кренуо је поред ресторана Максим до цркве Мадлен, “па булеваром Капучинера до Опере, а затим (...) на булевар Клиши па преко Пигала, булевара Рошешуар, булеваром Магента и улицом Сен Дени, до Шатлеа, где сам, сав исцрпљен, сео на метро и вратио се у собу“, наводимо ово дословце из писма. Како и не би био сав исцрпљен и изнурен након тако огромне маршруте, која открива Димитријевићеву жељу да у једном дану, ходољубиво препешачи тако преголем простор и види оно што је понајлепше у ужем центру Париза; осим поменуте тежње, у овом својеврсном подвигу сажела се и неодољива туристичко-путешествена страст која је за поштовање. Али се отвара и питање да ли је у тих 15-16 сати динамичног обилажења, прегледавања, убрзаног разгледања, могло све то преобиље чари и лепота потпуније да се проживи? Ако он то и није могао све у једном дану, опхрван сваковрсним утисцима, касније, током бројних једномесечних боравака у овом граду светлости и неисцрпне чаровитости, имао је прилике да све што је у збиру поменуто, пажљиво и натенане прегледа, својом неутолјивом душом „сними“ и доживи.

Сутрашњи недељни дан је, са пуно истинске преданости, посветио разгледању Версаја, прекрасног парка, Малог и Великог Тријанона, краљичиног села, храма љубави, Белведереа и осталих објеката у том простору.

Након посете Палати открића (Palais de la decouvertes), Димитријевић је, видимо из писама од 17. XI 1978. године,⁶⁶⁴ био позван на ручак код Алена Лесажа, пријатеља, коме је нешто раније указао сличну пажњу у Београду. Дружељубивост, одано пријатељство и предусретљивост у међуљудским односима увек му је отварала скоро сва врата.⁶⁶⁵ После домаћег недељног ручка, пријатељ га је својим колима повео на леп излет до замка-тврђаве Пјерфон,⁶⁶⁶ онда су излетнички продужили до Компјењеске шуме,⁶⁶⁷ прошли

⁶⁶⁴ Писмо из Медона, 17. XI 1978. Копија код Н. Цветковића, оригинал у архиви М. С. Димитријевића.

⁶⁶⁵ Мајка Надежда је често, за његову топлу људску предусретљивост, користила једну мало руралну народну пословицу – „Питомо јагње две мајке сиса“.

⁶⁶⁶ Пјерфон је, поред осталог, био и резиденција Наполеона III, пише Милан и додаје: "Иначе, пошто је он близу Париза, а баш изгледа као замак из бајке, у њему се обично снимају француски филмови о средњем веку."

⁶⁶⁷ Ту су разгледали место на коме је склопљено примирје у Првом светском рату и вагон маршала Фоша. Милан је приметио да су у њему заставе свих француских савезника осим српске или југословенске. То је касније испричао на једном свечаном ручку, који је приредио француски амбасадор, што је заинтересовало присутне. Културни аташе француске амбасаде је потражио информацију о томе и касније му саопштио да су савезничке заставе биле уништене

кроз истоимено место, где су споља погледали замак и градску кућу, а на повратку разгледали аеродроме "Шарл де Гол" и Бурже.

Занимљиво је да је Милан и један дан штрајка у Паризу, када је на Астрономској опсерваторији у Медону све било затворено, искористио за обилазак Поштанског музеја.⁶⁶⁸ У писму помиње посету гробљу Пер Лашез и Националној библиотеци, где је оставио примерке магистарске и докторске тезе.⁶⁶⁹ Уз то, прегледао је и Музеј воштаних фигура – Гревен.⁶⁷⁰

Након петнаестак дана, 24. XI 1978, Милан пише о посети Шартру.⁶⁷¹ При том самокритички признаје да је мало "претерао са похвалом катедрали" у разгледницама које је послао породици, али сматра да се то може разумети. А онда објашњава: "Као што је у музици најлепше дело које је човек управо чуо, тако сам и овде био потпуно под утиском величанствености ове катедрале".

У наставку писма Милан обавештава родитеље и укућане о обиласку Париза и околине: о посети музеју Бурдела на Монпарнасу, као и Музеју модерне уметности у палати Токио.⁶⁷² А недељу пре подне провео је у Музеју ваздуха у Медону.⁶⁷³

Истог дана, у подне, кренуо је са пријатељем Лесажом колима до чувеног замка Во ле Виконт, за који каже да је један „од најлепших замкова Француске“, помињући његовог градитеља Фукеа, иначе министра финансија

за време немачке окупације у Другом светском рату. Након свега тога, Француска је званично затражила српску заставу да је постави на одговарајуће место и добила необичан одговор да та држава више не постоји. У једној каснијој прилици, све је то детаљно испричао своме школском другу Милану Ђурђевићу, који је у то време био наш војни аташе у Паризу. Његовим залагањем и предузимљивошћу застава је свечано постављена у Фошов вагон.

⁶⁶⁸ Овај музеј "поседује прву поштанску марку на свету, комплетну колекцију француских марака и разне занимљивости као што су златне марке афричких држава, тродимензионалне марке Бутана, пижонограми, балонограми и слично."

⁶⁶⁹ Напоменимо узгред, да Милан у све велике националне библиотеке метропола које посећује, оставља своје и очеве новообјављене књиге; од многих има и захвалнице за оно што им је даровао. Понекад, то је повећи терет, који носи с муком, свестан важности да се оне нађу у одговарајућим књижним фондовима.

⁶⁷⁰ Према његовој оцени, фигуре нису тако верне као у музеју Мадам Тисо. "После сам чуо, напомиње Димитријевић, да у Француској постоји неки закон који забрањује узимање отисака у воску са лица живих људи, тако да фигуре нису рађене према отиску лица него према фотографији."

⁶⁷¹ Писмо из Медона, 24. XI 1978. год. Оригинал у личној архиви М. С. Димитријевића; копија у архиви Н. Цветковића.

⁶⁷² "То је стари музеј модерне уметности – слови он у писму – пошто је нови са истим називом у Културном центру „Жорж Помпиду“ који се зове још и Бобур“ – Писмо, Медон, 24. XI 1978.

⁶⁷³ У писму истиче да је то највећи музеј те врсте: "У њему су оригинални авиони Сантоса Димона, Блериоа, Непера, Лилијентала, делови балона, оригиналне кабине дирижабла и слично."

Луја XIV, уз занимљиве историјско-анегдотске појединости.⁶⁷⁴ Тада, због раног затварања (у 17ч), није успео да разгледа цео дворцац Фонтенбло. Ово показује са колико је систематичности и пажње разгледао Париз и околину, остављајући, у форми писма, траг о своме виђењу и доживљају.

У петом писму из Медона од 27. XI 1978. године, према нашој евиденцији, Милан скоро путописно бележи своје утиске из Ремса у коме је провео читав дан. На путу до овог старог града, са пуно културно-историјских споменика и музеја, прошао је кроз Шампању и њен главни град Еперне. Најснажнији утисак на њега је оставила изванредна катедрала, знаменита по крунидбеним свечаностима.⁶⁷⁵ Тада је посетио и палату Тау у којој су одседали француски краљеви, и при том даје доста детаљан опис њеног музејског садржаја и ризница.⁶⁷⁶ Поред тога, у Ремсу је походио и Музеј уметности и Музеј старог Ремса, а посетио је и базилику Св. Ремија из XI века, у којој се налази гроб овога светитеља, заштитника Ремса. Сутрашње недељно пре подне, сазнајемо из писма, провео је у Поморском музеју, у палати Шајо, где је, након празничног пријема поводом 29. новембра, у нашој амбасади која се налазила у непосредној близини, обишао и Музеј човека (Musé de l'homme). Нешто касније започео је разгледање Музеја палате Токио, које ће наставити у наредној прилици.

У следећем писму од 5. XII 1978. године, Милан информисе своје најрођеније да је пословно боравио у Руану па је искористио прилику да разгледа град.⁶⁷⁷ Већ сутрадан, у суботу, посетио је базилику Сен Дени, у којој се налазе гробови француских краљева, обишао је и дворцац Сен Жермен ан Ле. Затим је посетио и гробље паса у Аснијеу, што само показује са каквом је пажњом и скоро студиозно, систематски, обилазио сва знаменитија места и објекте у Паризу и околини. Те исте вечери био је и у Лувру, а након његовог затварања походио је Центар „Жорж Помпиду“, који је отворен до каснијих вечерњих сати.

Недељни благдан је искористио да поново обиђе Музеј француских споменика у палати Шајо, "и по трећи пут музеј палате Токио". Потом

⁶⁷⁴ "Замак је био тако раскошан да је Луј XIV постао љубоморан и ухапсио Фукеа, а дворцац му одузео. Самим здањем је био толико одушевљен да је његове градитеље узео да му саграде нови двор – Версај."

⁶⁷⁵ У тој катедрали вршена су крунисања француских краљева. "Једино је Наполеон прекинуо традицију и крунисао се у Нотр Дам у Паризу." – Писмо од 27. XI 1978. год. Оригинал у личној архиви М. С. Димитријевића; копија у архиви Н. Цветковића.

⁶⁷⁶ Милан помиње талисман Карла Великог и неке "успомене" са крунисања француских краљева, па прецизира: "Нарочито је пуно предмета везаних за Шарла X, његова круна, одело са крунисања, одело његове гарде и друге ствари." Импресионирао га је велика збирка таписерија из XV-XVII века којима су зидови катедрале украшавани приликом свечаности крунисања.

⁶⁷⁷ Ево како Милан описује овај град: "Руан је диван, са средњовековним језгром које чине читаве улице, са средњовековним кућама, и три величанствене катедрале, једна у стилу готике, друга у стилу gothique flamboyante и трећа у стилу ogival." Указивање на ове стилске особености показује Димитријевићев зналачки приступ сакралним туристичким објектима.

помиње још три музеја које је тог дана посетио: Музеј Гиме, са предметима источних култура и цивилизација, музеј Мале палате,⁶⁷⁸ и, на Монмартру, приватни музеј воштаних фигура, који представља неку врсту историје овог уметничког стецишта.

При крају писма обавештава оца Сергија о спомињању и референцама са његовим именом у Каталогу Националне библиотеке, и у библиотеци Центра „Жорж Помпиду“, што је ископирао у неколико примерака, од којих му понешто и шаље поштом.

Након седам дана (12. XII 1978), Милан поново пише родбини како је суботу и недељу провео у "скитњи".⁶⁷⁹ Та реч коју смо овде намерно апострофирали, у његовом, и у вокабулару оца Сергија, има сасвим особено значење које се креће између онога што је усмерена шетња, мало опуштено лутање, путештвено-туристичко разгледавање и истраживање у одморничком предаху. Суботњи дан је провео у Паризу, у посети трезору цркве Нотр Дам, који је већ раније видео, Консјержери и неколико музеја, као што је Музеј Карнавале, где је "представљена" историја Париза, Музеј декоративних уметности, Музеј импресионизма (Jeu de Paume) и музеј Мармотан.⁶⁸⁰

Милан, са посебним одушевљењем, у помало репортерском заносу, пише о Шантију, његовом богатству и разноликом преобиљу замка породице Кондеових, сакупљаног вековима. Ту су слике великих мајстора,⁶⁸¹ портрети чувених личности,⁶⁸² мозаици, грчке и римске вазе, древни предмети из Египта. Нарочито истиче изузетну библиотеку "од преко 13000 најдрагоценијих средњовековних књига", потом сваковрсно старо оружје, ратне трофеје и заставе, поклоне француских и иностраних краљева, те намештај и осликане салоне,⁶⁸³ као и накит и дијаманте.⁶⁸⁴ Дан је завршио одласком у стари средњовековни град Сенлис, са катедралом и капелом

⁶⁷⁸ Тај музеј је познат по великим изложбама које се тамо одржавају, пише он укућанима и додаје: "Рецимо, ту је била изложба о Тутанкамону, а сада су у њој две изложбе – Трезор данских краљева и 5000 година индијске цивилизације." – Писмо из Медона, 5. XII 1978. год. Оригинал у личној архиви М. С. Димитријевића; копија у архиви Н. Цветковића.

⁶⁷⁹ Писмо из Медона, 12. XII 1978. год. Оригинал у личној архиви М. С. Димитријевића; копија у архиви Н. Цветковића.

⁶⁸⁰ За овај музеј објашњава да има две колекције: "С једне стране, то је музеј намештаја и уметничких предмета Првог царства, а са друге стране, поседује огромну колекцију слика Монеа и сматра се допуном Музеја импресионизма".

⁶⁸¹ Милан помиње слике Рафаела, Леонарда да Винчија, Рубенса, Ботичелија, Николе Пусена, Каравађа...

⁶⁸² Димитријевић издваја портрете Анрија II, Шарла IX, Франсоа I, Франсоа II, Анрија III, Ришелјеа, Мазарена, па напомиње "каквих у Лувру нема."

⁶⁸³ Ти салони су, према његовој оцени, "равни онима у Версају, Тријанону и Во ле Виконту".

⁶⁸⁴ Међу њима се налази огроман "ружичасти дијамант, један од највећих и најлепших на свету, који су, као и Мона Лизу, крали неколико пута и увек га проналазили, јер га је немогуће продати".

Свети Фамбур. Али снажан утисак који је на њега оставио Шантији, бацио је у заснак све ове друге древне лепоте.

Почетком априла 1981. године Милан пише оцу Сергију,⁶⁸⁵ који је, вероватно тада, из здравствених разлога, боравио на Хвару, како се спрема за учешће на научној конференцији у Хајделбергу. И при том, обавештава о својим путешственим плановима и намерама. Јер бројна и интензивна суделовања на научним и стручним скуповима и конференцијама, понекад са два-три па и више прилога, била су лепа прилика и за туристичке обиласке, посете културно-историјским центрима и природним лепотама, што је нашег велепутника додатно подстицало да пријави и припреми одговарајуће научне реферате и прилоге.

Из Милановог писма видимо да је тада планирао да остане један дан у Салцбургу и један дан у Минхену, а одатле би "направио екскурзију или до краљевских замкова Нојшванштајн и Хохеншвангау или до Ротенбурга". Ту напомиње да се у организацији конференције из Хајделберга праве одређене екскурзије и излети, па закључује: "Гледаћу да од тога што више видим, јер је једна екскурзија бесплатна, а за друге две цене су симболичне".

Након петнаестак дана,⁶⁸⁶ после повратка, Милан С. Димитријевић детаљно упознаје оца Сергија са туристичким обиласцима, посетама музејима, замковима, историјским споменицима и другим знаменитостима, са овог путовања; уз то, шаље му и фотокопије научних радова са конференције у Хајделбергу и два објављена чланка. Његовог оца је све то веома занимало пошто је и сам био страстан и предан велепутник и туриста, који га је повремено упућивао шта све треба да види од онога што је и сам лично разгледао. При том му је и финансијски помагао, пошто новац који је добијао за путне трошкове најчешће није могао да покрије све оно што су тражили Миланови велики туристичко-путешествени „апетити“.

Син, који је од оца наследио тај унутрашњи туристички и друмовнички порив и неодољиву потребу за свестраним и динамичним упознавањем света, пише Сергију како се одлично провео на путовању. Из Београда је кренуо у четвртак и наредног дана изјутра био у Салцбургу, што је додатно испланирано као „успутно“, у одласку на конференцију. Тамо је посетио замак Мирабел, Dreifaltigkeitskirche, потом гробље Св. Себастијана са гробовима Парацелзуса и Моцартове породице, па се попео на Kapuziner Berg на Hetwerbastei, затим је видео праисторијског риноцероса у Haus der Natur „пео се у замак Hochensalzburg, посетио катедралу, резиденцију, Моцартову родну кућу и шетао се улицама као што су Getreide gasse и Juden gasse“.

У касне ноћне сате, сазнајемо из овог писма, прешао је у Минхен где је и преноћио. Онда је од раног јутра кренуо у обилазак града, најпре краљевског трга, па Antikensammlung, Пинакотеке, Ленбахове виле, са великом

⁶⁸⁵ Писмо из Београда, 1. IV 1981. год. Оригинал у архиви М. С. Димитријевића; копија у архиви Н. Цветковића.

⁶⁸⁶ Писмо из Београда, 15. IV 1981. год. Оригинал у личној архиви М. С. Димитријевића; копија у архиви Н. Цветковића.

збирком Василија Кандинског и краљевске резиденције. Пинакотеку, коју је раније видео, поново је обишао целу и свратио у познату пивницу Hofenbrauhaus, где је својевремено Хитлер држао говоре. У једној другој прилици, на повратку из наше заједничке "Арктичке експедиције", након обиласка нордијских земаља, ту смо на дрвеним клупама, из великих кригли, пили добро минхенско пиво,⁶⁸⁷ а служила је земљакиња, што нас је по језику препознала.

После скоро целовитог виђења и доживљаја Минхена, сутрадан, Милан је кренуо за Хајделберг. Пре но што ће у писму, доста подробно, изложити туристичко прегледавање овог града и околине, наш неуморни путник информише оца Сергија да је на научној конференцији један рад изложио усмено, а два презентирао у облику постера. При том оцењује да је на конференцији "било дивно и у научном и у туристичком погледу", и прецизира да је Хајделберг "обишао цео, врло детаљно". Начинио је екскурзију до дворца Швецинген, "летње резиденције Пфалцских курфирста". Организатори конференције повели су их на крстарење Некаром "који је присут замковима", бележи Милан. На повратку се мало задржао у Штутгарту и поново у Минхену.

На крају писма бележи како се полако привикава "на обичан свакодневни живот", и напомиње да је "ослабио четири киле од силног јурцања на путу". Израз "јурцање" на продохвљен начин сведочи о напорима, предузимљивости и неумору да се што више види и сазна на путовању.

За разлику од писама са путовања, када се јавља из Београда, завршне реченице су обично у знаку скоро идиличних породичних момената и информација које делимично осликавају природу односа и начин живљења.⁶⁸⁸

Фрагменти о путовањима по Европским просторима

Крајем осамдесетих година двадесетог века чешће смо се састајали са Миланом, понекад и једном недељно, разговарали о различитим животним, друштвеним, актуелно-политичким и другим темама. Занимљивије појединости из тих разговора записивао сам на лицу места и скоро увек под његовим будним оком, да се случајно не догоди нека омашка или пропуст...

После дужих путовања, која су обично била везана за неку научну конференцију, скуп или симпозијум, и истовремено мотивисана туристичким виђењем одређене земље, Милан Димитријевић ми је, приликом наших сусрета, детаљније опричавао поједине догодовштине, понекад врло

⁶⁸⁷ Приликом каснијег заједничког обиласка Минхена, поред виђења Градске куће, посебну пажњу смо посветили Пинакотеки, где је Милан већ добро познавао распоред сала са старим мајсторима. Дивили смо се Рубенсу; заносиле су нас Бројгелове чудесне и фантастичне сцене и сл.

⁶⁸⁸ Последње реченице гласе: „Љиља и Влада су одлично. Влада је порастао и цело време се играо са мном, а сада је, на жалост, отишао у Зрењанин, где ће остати недељу дана. Воле вас Влада, Љиља и Миша“.